

# El debat teòric sobre el periurbà i la concreció d'un planejament urbanístic en un entorn complex: el cas de Barcelona i Tolosa

Jordi Sempere Roig<sup>1</sup>; Antoni Francesc Tulla i Pujol<sup>2</sup>

1. Université Toulouse le Mirail. UMR Dynamiques Rurales

2. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia  
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juny del 2008

Data d'acceptació definitiva: juny del 2008

## Resum

El debat centrat en la contraposició entre el món urbà i el món rural s'ha anat esvaint paulatinament per esdevenir més complex amb el pas dels anys. Les diferències entre el que és rural i el que és urbà no són avui dràstiques ni radicals, sinó que es difuminen al llarg del territori. El periurbà s'estén en un espai de transició on se superposen diverses franges que van d'una ruralitat més gran a una de més reduïda en funció de la distància que hi ha de la ciutat central. En aquest entorn, dur a terme una activitat agrària de qualitat és cada vegada més difícil. Per això, a la Regió Metropolitana de Barcelona, s'hi ha plantejat la preservació dels espais agraris i el desenvolupament de les explotacions agrícoles amb projectes com ara el del Parc Agrari del Baix Llobregat. A l'Àrea Urbana de Tolosa, la situació és semblant, però l'entramat institucional i associatiu garanteix el manteniment de l'agricultura periurbana i no cal bastir mesures de planejament extraordinàries.

**Paraules clau:** rural, urbà, periurbà, planejament, agrícola.

**Resumen.** *El debate teórico sobre el periurbano y la concreción de un planeamiento urbanístico en un entorno complejo: el caso de Barcelona y Tolosa*

El debate centrado en la contraposición entre lo urbano y lo rural se ha ido diluyendo paulatinamente, pero se ha hecho más complejo con el paso del tiempo. Las diferencias entre lo rural y lo urbano no son hoy drásticas y radicales, sino que se difuminan a lo largo y ancho del territorio. El periurbano se extiende en un espacio de transición donde se superponen varias franjas que van de una mayor a una menor ruralidad, en función de la distancia a la ciudad central. En este entorno, llevar a cabo una actividad agraria de calidad es cada vez más difícil. Por este motivo, en la Región Metropolitana de Barcelona se ha planteado la conservación de los espacios agrarios y el desarrollo de las explotaciones agrícolas con proyectos como puede ser el del Parque Agrario del Baix Llobregat. En el Área Urbana de Toulouse la situación es parecida, pero el entramado institucional y asociativo garantiza el mantenimiento de la agricultura periurbana y no hace falta crear medidas de planeamiento extraordinarias.

**Palabras clave:** rural, urbano, periurbano, planeamiento, agrícola.

**Résumé.** *Le débat théorique sur le périurbain et la concrétion d'un aménagement urbanistique dans un environnement complexe: le cas de Barcelone et Toulouse*

Le débat centré dans l'opposition entre l'urbain et le rural a continué à se diluer lentement mais est devenu plus complexe avec le temps. Les différences entre le rural et l'urbain ne sont plus drastiques et radicales, mais se sont estompées dans l'ensemble du territoire. Le périurbain s'étend dans un espace de transition où se sont superposées différentes franges qui évoluent d'une ruralité plus accentuée à une moindre ruralité en fonction de la distance à la ville centre. Dans cet entourage, mener une activité agricole de qualité est de plus en plus difficile. C'est à cause de cela que dans la Région Métropolitaine de Barcelone on a envisagé la préservation des espaces agricoles et le développement des exploitations agricoles avec projets comme celui du Parc Agricole du Baix Llobregat. Dans l'Aire Urbaine de Toulouse, la situation est comparable, mais le réseau institutionnel et associatif donne des garanties au maintien de l'agriculture périurbaine, et dans ce cadre il n'est pas nécessaire de créer des mesures d'aménagement extraordinaires.

**Mots clé:** rural, urbain, périurbain, aménagement, agricole.

**Abstract.** *The theoretical discussion about the perturban and the concretion of an urban planning in a complex environment: the case of Barcelona and Toulouse*

The debate focused on the contraposition of urban and rural environments has been diluting gradually but has acquired more complexity with time. The differences between rural and urban are not today drastic neither radical: they are blurred throughout the territory. The periurban extends in a transitional space where several fringes that go from greater to smaller rurality are superposed in function of the distance to the central city. In this environment, to carry out a quality agrarian activity becomes more and more difficult. For this reason, in the Metropolitan Region of Barcelona the preservation of land spaces and the development of the agricultural exploitations has been envisaged with projects as the Agrarian Park of Baix Llobregat. In the Urban Area of Toulouse the situation is similar, but the institutional and associative framework guarantees the maintenance of the periurban agriculture and it is not necessary to create extraordinary measures of planning.

**Key words:** rural, urban, periurban, planning, agricultural.

### Sumari

Introducció	Conclusions
L'espai rural, l'urbà i el periurbà	Bibliografia
Les propostes institucionals per desenvolupar l'activitat agrària periurbana de Barcelona i Tolosa i frenar la pressió urbanística	

## Introducció<sup>1</sup>

La població que residia en àrees urbanes havia arribat a assolir pràcticament un 50% de la població mundial a finals de segle XX. Aquest percentatge no para de créixer actualment. El procés urbanitzador, de totes maneres, no ha estat igual a tot arreu: hi ha grans diferències entre països en relació amb el grau d'urbanització de l'espai rural i amb el ritme de desenvolupament urbà, com també sobre el moment que pot considerar-se significatiu com a punt de partida d'aquest procés (Sempere, 2006). Tot i que la tendència mundial indica un creixement de les ciutats i un augment de la urbanització, les terres destinades a usos agraris ocupen encara proporcions considerables a tot el planeta (Tulla, a Garcia Ramón i altres, 1995). En aquest article, em referiré als conflictes derivats del contrast entre el món rural i l'urbà, i em centraré en l'anàlisi de la problemàtica periurbana. Paulatinament, analitzaré de forma comparativa el planejament urbanístic que incideix en dues ciutats, Barcelona i Tolosa, i les regions metropolitanes respectives, cenyint-me als resultats assolits en la meva tesi doctoral (Sempere, 2005), dirigida per Antoni F.Tulla, seguint amb el debat sorgit al voltant del periurbà.

## L'espai rural, l'urbà i el periurbà

A nivell teòric, generalment s'ha pensat l'espai rural en contraposició amb l'espai urbà. Com diu Tulla: «las funciones del espacio rural son fundamentalmente la oferta de espacio para la compensación de las necesidades urbanas. El mundo rural se convierte en una extensión de la ciudad para aquellas actividades que son grandes consumidoras de suelo» (Garcia Ramon i altres, 1995, p. 58). L'espai rural a principis de segle XXI mostra una complexitat d'usos i funcions que es contraposa amb la polarització clarament definida entre camp i ciutat de la primera meitat de segle XX. Nel·lo (2001), de fet, ja apunta que seguir referint-se a aquesta dualitat és un anacronisme. Les funcions de l'àmbit rural serien el resultat d'un procés d'integració, difusió i interrelació dels elements característics de l'àmbit urbà amb els del rural<sup>2</sup>. Aquests elements urbans tenen una plasmació més o menys forta sobre el territori, sobretot en funció de la distància de l'espai agrari als nuclis urbans<sup>3</sup>.

1. Aquest article està vinculat al projecte d'investigació MEC SEJ2006-04009, del qual formen part els autors.
2. Al pròleg de l'obra d'Alfonso Camarero (1993, p. 3), J. Vicente-Mazariegos hi afirma que: «ni la ciudad constituye una trama de sociabilidad directa, tejida por plurales aportaciones de origen, de trabajo y de vecindad, ni los pueblos ofrecen su "communitas" fraguada en el pasado común de pertenencia. Al día de hoy, la movilidad del capital, del trabajo, de las formas de consumo y de los propios consumidores comienzan a reformular el significado de la ruralidad y de la urbanización en nuestra itinerante sociedad postindustrial».
3. Barrère (1988) també creu que «las relaciones ciudad-campo ya no se plantean en términos de oposición o de dependencia, sino tanto en términos económicos como a nivel socio-cultural, se plantean en términos de simbiosis. Ésta sólo se realizará si existe un acercamiento,

D'altra banda, cada vegada és més difícil a l'espai rural separar les activitats agràries, encara que siguin predominants, de les no agràries. A grans trets, de fet, González Encinar (1984) subratlla que caldria considerar el sistema urbà, periurbà i rural com una dimensió global que caldria que fos estudiada en el seu conjunt.

Per Montasell (1998), els espais agraris constitueixen «un paisaje resultado de una ocupación antigua, intensa y persistente, reflejo de la acción moldeadora del hombre y un registro de las relaciones sociales, económicas y de poder de diversas épocas. El paisaje agrario como unidad estética, geográfica y cultural, es el reflejo de la acción del hombre sobre el medio y de la reacción de la naturaleza» (p. 109). Roda (2000)<sup>4</sup> reflexiona sobre la necessitat de preservar aquests espais per garantir la sostenibilitat del territori català. Per això, diu que «els valors productius, ecològics i culturals dels espais agraris i naturals d'aquests territoris rurals han de possibilitar, en un grau més o menys elevat, funcions econòmiques, mediambientals i socials no gens menyspreables» (p. 125). En aquest marc, la contraposició entre interessos generals i particulars dels propis pagesos, alimenta la polèmica sobre el futur d'aquestes àrees.

Alguns pensadors, com ara Kayser (1990) —autor de *La renaissance rurale*— o Alfonso Camarero (1993), han detectat un procés de certa revitalització dels àmbits agraris en el marc de les societats postindustrials, després d'una etapa d'èxode rural intens i massiu i d'urbanització i industrialització sense límits. No es pot dir que aquest fenomen hagi desaparegut, en tot cas, la revitalització rural conviu amb la terciarització de l'economia i la irrupció del turisme, que frenen el despoblament. A nivell conceptual, els estudis del món rural s'han revitalitzat relativament —tot i el que opina Kayser— i avui dia, tot i el seu pes específic menor, no són només un afegit dels estudis del món urbà, que, malgrat tot, continuen essent hegemònics. Per al que aquí ens interessa, però, s'ha redefinit el concepte d'espai rural: el camp ja no és únicament l'emplaçament on es desenvolupen les activitats primàries, però tampoc no és un espai residual, subordinat a la ciutat. Seria més aviat un espai multifuncional que

---

si no una identificació, de los marcos de vida. Por ahora en los países industrializados la utopía sería creer que es posible recrear un mundo rural pasado del que algunos sienten nostalgia» (p. 78).

4. L'article «Agricultura periurbana (I): definicions i característiques», del mateix R. Roda, aparegut al núm. 277 de la publicació *La Terra* (setembre de 2002), ens apropa, també, a bona part de la informació que introduïm en aquest article. En un segon treball, «Agricultura periurbana (i II): descripció de les explotacions», publicat al núm. 278 de *La Terra* (octubre de 2002), Roda analitza els trets fonamentals de les explotacions agrícoles periurbanes de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i el tipus d'agricultura que realitzen, unes característiques que en bona part es corresponen a les que s'ha descrit en el present article: intensificació i especialització, superfície reduïda, pressió sobre el sòl, gran necessitat de mà d'obra, aprofitament de la renda de situació (proximitat dels mercats)... Elements que es vinculen a unes funcions socials i ambientals de l'activitat agrària encaminades a garantir la protecció de l'espai agrari periurbà.

ha de ser considerat des d'un nou prisma allunyat de la visió tòpica i idealitzada que ha imperat fins avui dia<sup>5</sup>.

Així doncs, el procés global de canvis socials, culturals i funcionals induïts per la urbanització, ha engolit l'espai rural. Ja no és indispensable vincular un tipus de societat a un únic territori. Les diferències entre les comunitats agràries i la societat global desapareixen, i l'estudi de la ruralitat es transforma (Alfonso Camarero, 1993). En aquest marc, l'agricultor acaba convertint-se en un gestor del medi, en un jardiner del paisatge —terme que no agrada als pagesos—, encara que, alhora, quan impera el productivisme més salvatge, es tornen a potenciar les produccions autòctones, singulars, que es converteixen en símbols identitaris.

L'enfocament actual en relació amb els estudis de la interrelació entre camp i ciutat parteix en gran part de la idea del «*continuum* rural-urbà» o de les crítiques de Pahl<sup>6</sup> a aquesta teoria. Segons Alfonso Camarero (1993), la teoria del «*continuum*» va ser formulada per primera vegada pels sociòlegs Sorokin i Zimmerman a finals de la dècada de 1920, en un intent de superar la visió tradicional que concebia la dualitat entre la ciutat i el camp com una ruptura. Les diferències entre tots dos àmbits serien, per a aquests autors, graduals i relatives: en aquesta línia, van establir unes categories que anaven d'una «urbanitat» més gran a una «ruralitat» essencial. Pahl va criticar aquesta idea perquè va considerar que continuava amagant una dualitat simplista. Per a aquest no existirien diferències fonamentals entre els modes de vida rurals i urbans, però Pahl també temia que amb la possible desaparició de la distinció entre modern i tradicional també es dissolgués la identitat rural.

Per a Pacione (1984) i Binimelis (2000), el model alternatiu a la teoria del «*continuum*» la van proposar Lewis i Maund a la dècada de 1970, i ho centren en els moviments de població —a l'èxode rural i al repoblament posterior— que induïen canvis estructurals, socials i demogràfics a les comunitats locals. Unes transformacions que provocarien una alteració del sistema de valors: dels valors locals s'ha passat a valors més cosmopolites també al món rural, en part gràcies al procés d'urbanització.

D'altra banda, la franja rururbana seria l'espai dinàmic on trobem tot tipus d'usos del sòl. Aquesta franja tindria una part interna, tocant als nuclis urbans (on l'agricultura és en clar retrocés), i una part externa, on encara dominen els usos rurals del paisatge tot i la intensa penetració d'elements urbans (Binimelis, 2000). En aquest sentit, es parla d'ombra urbana (*urban shadow*) com a

5. Pacione (1984) es refereix al model de Christaller, que explica la teoria dels llocs centrals i que es remetria, d'alguna manera, a la dependència dels indrets perifèrics més ruralitzats de les estructures urbanes, sobretot pel que fa a l'accés als serveis i als equipaments, que implicarien un desplaçament de l'àmbit rural cap a un centre urbà. Losch va intentar superar el model de Christaller i, més endavant, uns altres autors també l'han revisat i qüestionat (es considera, per exemple, que no té en compte els canvis de les condicions socials i econòmiques).
6. Per a més informació, vegeu el capítol «The Rural-Urban Continuum» a l'obra editada per aquest mateix autor: *Readings in Urban Sociology* (1968, p. 263-305).

àrea on la presència física de les influències urbanes en el paisatge són mínimes. Aquesta «ombra» marca el procés de transició de la ciutat cap al camp, una evolució pausada que atenua la polarització del territori entre aquests dos espais.

Bauer i Roux (1976) introdueixen el terme «rurbanització» per referir-se a aquest escenari, vinculant clarament aquesta idea amb el procés d'expansió urbanística. Seria, doncs, el resultat de la disseminació de les ciutats en l'espai<sup>7</sup>, amb tot el que això comporta. La desconcentració de població i la descentralització de les activitats des dels llocs centrals tradicionals cap a àrees rurals remotes i petits centres urbans de tercer ordre, són causa i conseqüència d'aquests fenòmens. Un marc que afavoreix la flexibilitat residencial dels consumidors treballadors i la manca de rigidesa en la localització productiva, són elements característics de les societats postindustrials que han permès invertir l'ordre establert. Aquest batibull, a més, queda agreujat, com diu González Encinar (1984), per la poca adequació de la legislació urbanística als entorns rurals, que sovint és concebuda per mentalitats urbanes i no s'adequa a les necessitats reals d'aquests espais.

Champion (1989) presenta el concepte de *counterurbanization* per explicar el procés d'urbanització de moltes àrees rurals i, de fet, planteja la desaparició de la diferència entre el rural i l'urbà en els països europeus. Més endavant, Prados (2006), seguint els plantejaments de Champion, presenta un nou fenomen, la naturbanització, que representa l'atracció per a la població urbana d'emigrar a àrees rurals remotes associades al paisatge i a un medi de qualitat. Tanmateix, l'European Environmental Agency (2006) considera que l'«Urban Sprawl» és el fenomen més important actualment associat a l'expansió urbana europea que promou desenvolupaments poc planificats, caracteritzats per una barreja de baixa densitat d'edificació amb altres usos als límits del continu urbà.

Però més enllà del debat entre el món urbà i el rural i la tradicional contraposició entre tots dos mons, així com dels debats que aquesta pugna ha provocat<sup>8</sup>, cal referir-se ja a l'agricultura periurbana. D'entrada, es pot dir que l'activitat agrícola que es desenvolupa a la Regió Metropolitana de Barcelona i a l'Àrea Urbana de Tolosa és una agricultura eminentment periurbana. Cal destacar, de totes maneres, que no existeix cap definició oficial i consensuada del terme «periurbà»<sup>9</sup>.

7. Per contra, enteníem per «rurbanització» la urbanització del món rural allunyat de la ciutat centre.
8. La irrupció del postmodernisme en els estudis del món rural ha transformat les concepcions més vinculades amb la tradició. Cal veure, en aquest sentit, les aportacions de Halfacre (1993, 2007), Jones (1995), Ilbery (1998), Philo (1993), que subratlla la diversitat de la noció de ruralitat, i Murdoch i Pratt (1993).
9. Gómez Mendoza (1987) analitza, al seu article «La agricultura periurbana. Su estudio. Sus cambios. Sus políticas», publicat a la revista *Agricultura y Sociedad*, nº 42, p. 109-146, l'evolució al llarg del temps dels estudis dels espais periurbans (aquesta autora es refereix sobretot als treballs de Philipponneau). Gómez Mendoza també es refereix a la indefinició que envolta el terme «periurbà» (1987, p. 114): «existe, de entrada, una indefinición de los

L'OCDE<sup>10</sup> (1979) ja es va plantejar que el concepte d'àrea periurbana no es pot definir o delimitar amb un criteri no subjecte a ambigüïtat. Així doncs, es tracta d'una manera d'anomenar l'àrea grisa que no és totalment urbana però tampoc purament rural en el sentit tradicional i que envolta les ciutats. Tot i el grau d'arbitrarietat que pot amagar el terme, l'OCDE<sup>11</sup> va intentar classificar l'agricultura periurbana definint-la com aquella agricultura que es donava en espais compresos en un radi de 20 km des d'un centre de més de 200.000 habitants, o de 10 km si era d'entre 50.000 i 100.000 habitants. Aquest espai englobaria un conjunt de trets característics (Casanova i Antnio, 1989, p. 25):

- Transformació de les estructures físiques de la regió i canvis en l'ús del sòl.
- Creixement de la demanda de terra i increment del preu del sòl.
- Possibilitat de trobar feina a la ciutat, commutant<sup>12</sup>, i abandonament de l'activitat agrícola i ramadera.
- Canvis en les condicions de comercialització de la producció agropecuària.
- Modificació del medi ambient.

Per al cas francès, l'INSEE<sup>13</sup> proposa una definició el 1997 que serà utilitzada al cens francès de 1999: «comunes o unitats urbanes on el 40% o més dels residents actius treballen en una àrea urbana» (Sempere, 2007, p. 23)<sup>14</sup>. En aquest cas, un nucli urbà i la seva corona periurbana formarien una àrea urba-

---

espacios periurbanos y, por tanto, de las agriculturas que sobre ellos se asientan. La cuestión es importante porque las distintas definiciones y delimitaciones no sólo corresponden a diversos supuestos previos y focos de interés sino que también y por este motivo, determinan el tipo de análisis y la forma de estudiar estos espacios y esas agriculturas».

10. Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmics.

11. L'Organització de les Nacions Unides per l'Agricultura i l'Alimentació (FAO) defineix alhora «agricultura urbana i periurbana» (AUP): entndríem per AUP les pràctiques agrícoles que es desenvolupen a les ciutats i al voltant de les ciutats i que utilitzen recursos (terres, aigua, energia, mà d'obra) susceptibles de ser emprats per a uns altres usos. L'AUP, orientada a satisfer en part les necessitats de la població urbana, comprèn diverses activitats importants: l'horticultura, la ramaderia, la producció lletera i farratgera, incloent-hi l'aqüicultura i la forestal.

12. CLOUT, H. D. (1976), analitza aquest procés, que en aquest cas implica que molts habitants dels àmbits rurals es desplacin a la ciutat per treballar. Chaléard i Charvet (2004) també es refereixen a l'èxode rural i als fenòmens de periurbanització i rururbanització (capítol 5, p. 104-127): aquests dos autors consideren que l'agricultura periurbana és més dinàmica als països del Sud que no pas als del Nord. Als països desenvolupats calen iniciatives genèriques per protegir aquests tipus d'espais, com ara els SOS (Sustainable Open Spaces), és a dir, 'espais oberts sostenibles' impulsats per la Unió Europea. En aquest sentit, cal mencionar, també, Entrena Durán (2004a), autor d'una ponència que du per títol *El fenómeno de la periurbanización en Europa*. Segons aquest autor, la dicotomia tradicional entre el món urbà i el món rural ha estat superada al segle XXI per la dialèctica d'allò local (rural i/o urbà) amb allò global.

13. Institut National de la Statistique et des Études Économiques.

14. Vegeu, també, Berger (2004).

na<sup>15</sup>. El periurbà, en definitiva, no sempre va vinculat a l'activitat agrària, sinó també a les dinàmiques de la urbanització.

Dins el marc territorial català, el DARP<sup>16</sup> estableix una definició genèrica d'agricultura periurbana mitjançant l'Ordre 23.1.84 sobre actuacions de millora rural en zones periurbanes: «es aquella àrea d'àmbit rural situada entorn d'un hàbitat densament poblat que ha estat sotmesa a una forta expansió industrial, urbanística i de serveis, i on a conseqüència d'aquesta hi ha un greu deteriorament de les xarxes de camins rurals i drenatge, una alteració de la qualitat de les aigües per a reg, un augment del valor del sòl, així com un augment de l'índex de robatoris i dels danys per irrupcions de persones alienes a l'agricultura»<sup>17</sup>. Es tracta de produir per garantir també la qualitat del medi ambient en un entorn de forta pressió urbanística.

Cal dir que aquestes definicions van sorgir en un moment de gran expansió dels nuclis urbans dels països desenvolupats, fa vint i trenta anys, que requerien una reflexió profunda per tal d'analitzar les diverses realitats periurbanes, encara que constitueixen un marc plenament vigent avui dia. Els impactes negatius sobrepassen els positius, però s'han incrementat les mesures de protecció de l'espai agrari periurbà. La separació entre agricultura i indústria s'ha atenuat, i la societat industrial ha esdevingut predominant, fins i tot al món rural. En l'era postindustrial, però, són els serveis els que monopolitzen el creixement econòmic i agreugen, en la majoria dels casos, la situació de dependència de l'agricultura respecte als altres sectors econòmics.

La lectura dels informes de l'OCDE<sup>18</sup> o d'autors com ara Gómez Mendoza (1977)<sup>19</sup>, entre d'altres<sup>20</sup>, fa palès que els conflictes actuals de la Regió Metropolitana de Barcelona o de l'Àrea Urbana de Tolosa ja fa diverses dècades que es repeteixen a moltes parts del món, quan el fenomen de creixement urbà es va consolidant. Precisament, Gómez Mendoza (1987)<sup>21</sup> també creu

15. Amb relació al periurbà francès, cal destacar l'obra *La périurbanisation en France*, de Dezert, Metton i Steinberg (1991, p. 93-100, p. 175-181), on apareixen la majoria d'elements continguts en aquest apartat.
16. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.
17. Aquesta definició es basa en un memorial de greuges de problemes característics provocats per la pressió urbana sobre les zones d'agricultura periurbana. Es tracta d'una ordre encaminada a donar ajuts per a mesures orientades a frenar el deteriorament propi de les àrees periurbanes. Una altra definició d'agricultura periurbana dins del context territorial de Catalunya és la que apareix al Pla Director de Política Agrària i Pesquera de Catalunya (DARP, 1993) i recollida també al *Llibre blanc del sector agrari* (DARP, 2001).
18. El recull de l'OCDE (1979) ens permet conèixer en profunditat les condicions en què es desenvolupava l'agricultura periurbana a diverses parts del món fa més de vint-i-cinc anys.
19. Aquesta autora, a la seva obra *Agricultura y expansión urbana. La campaña del bajo Henares en la aglomeración de Madrid*, veu amb pessimisme el futur de l'agricultura periurbana en aquesta regió.
20. A l'obra col·lectiva coordinada per Gómez Benito i Fourneau (1988), *Agricultura periurbana. Jornadas franco-españolas sobre agricultura periurbana (Madrid, 16-17-18 octubre 1985)*, se'ns mostren diferents visions de la problemàtica periurbana des de ciutats diverses.
21. Op. cit.



—tot i el seu pessimisme— en la possibilitat de preservar en el futur l'activitat agrària periurbana. De fet, afirma que «las políticas agrícola y urbanística presentan, pues, diferencias evidentes y lógicas en su instrumentación jurídica, administrativa y financiera. Pero existe la posibilidad de que se encuentren y articulen precisamente en el ámbito periurbano y una reflexión sobre la agricultura periurbana y sobre su potencialidad puede constituir un componente de la política de ordenación territorial» (p. 113). Segons aquesta autora, en aquests espais perifèrics, les agricultures periurbanes constitueixen per definició el domini privilegiat de l'adaptació i de la renovació.

A la Regió Metropolitana de Barcelona, el planejament deixa en segon terme l'activitat agrària davant la necessitat d'espai de la regió. Sovint, s'afavoreix la creació de noves zones industrials, d'infraestructures, d'àrees d'equipaments i de grans superfícies comercials que inclouen activitats d'oci per als habitants de les ciutats, i també s'hi potencia l'especulació urbanística sobre el sòl agrícola, amb la construcció d'urbanitzacions sovint il·legals. Cal recordar, de totes maneres, que ja l'any 1932, els germans Rubió i Tudurí van plantejar una protecció de les millors àrees agràries al conjunt del territori català mitjançant el Regional Planning. A part, però, cal comptar amb unes altres situacions intrusives dins l'espai agrari que dificulten l'activitat agrícola, com poden ser la creació de zones d'extracció d'àrids o la ubicació d'abocadors, dipòsits de grava o centres de desballestament de ferralla, i la creació d'hortets il·legals, entre d'altres actuacions.

En aquest marc, doncs, cal buscar alternatives al model de finançament dels ajuntaments, molt condicionats per l'especulació urbanística. La requalificació de sòls agraris cap a nous usos urbans implica una urbanització del territori i la creació d'equipaments i serveis per a habitatges nous, si és el cas. Aquest fet reclama noves requalificacions per obtenir ingressos i beneficis fiscals a fi de cobrir les despeses creades, així s'entra en un perillós cercle viciós del qual és difícil sortir i que implica sovint l'esgotament del sòl municipal disponible, a costa dels espais naturals i agraris. Enfront d'aquest escenari, l'agricultura periurbana només pot subsistir si arriba a un ús intensiu dels factors capital i treball, que han de superar el valor del factor terra. Els rendiments per hectàrea, en aquest sentit, han de ser competitiu amb els obtinguts en zones urbanes i industrials per evitar possibles requalificacions —cas dels hivernacles—, encara que la incertesa i la manca de relleu generacional a les explotacions frenin les inversions en el sector agrari (de fet, molts fills de pagesos van a treballar a la indústria i als serveis).

La nova Llei del sòl (1 de juliol de 2007)<sup>22</sup> pot afavorir els interessos de l'activitat agrària, ja que supera el marc establert per les lleis anteriors i sembla que promou una consideració més positiva dels espais no urbanitzables o «lliures» categoritzats per la llei de 1975, a més d'intentar frenar l'especulació i proposar-se establir el mercat del sòl. Ens trobem, doncs, davant d'un

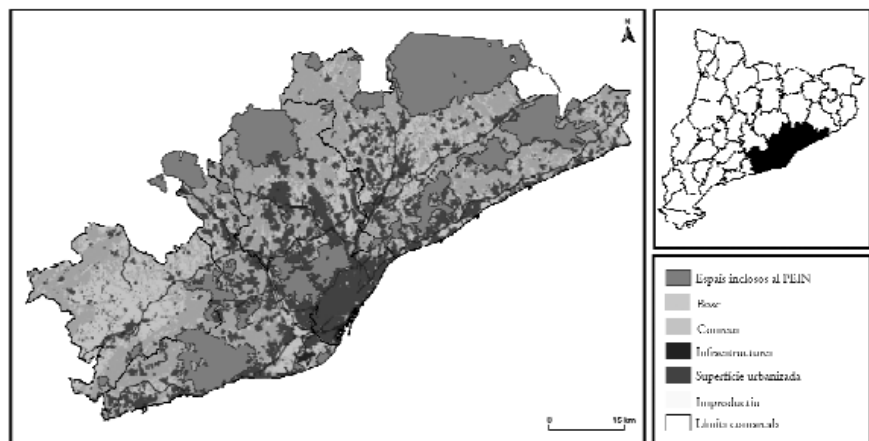
22. Llei 8/2007, de 28 de maig, del sòl, en vigència des del primer de juliol de 2007.

escenari més esperançador, encara que la concreció de les lleis en les actuacions pràctiques sigui complexa i desanimadora.

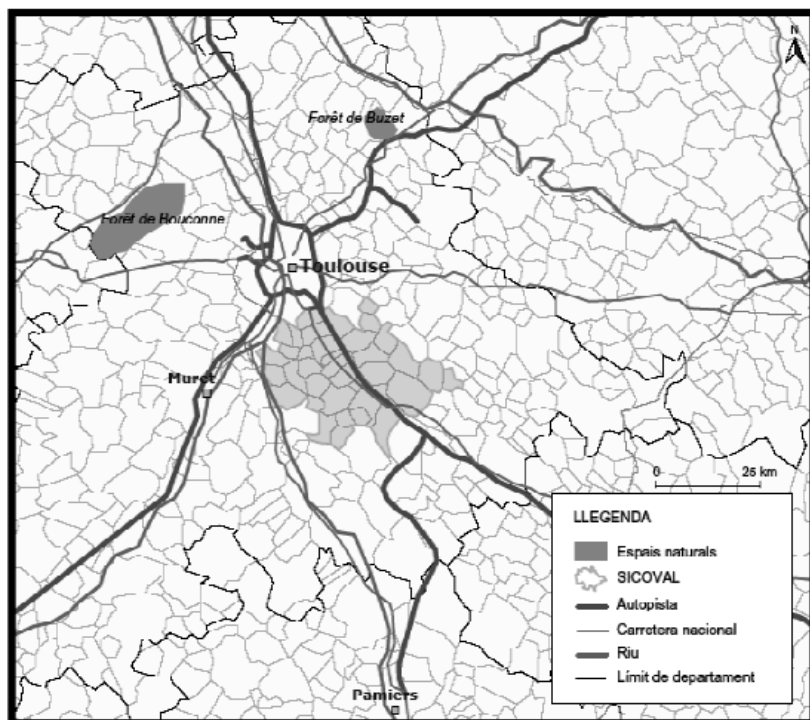
D'altra banda, però, està clar que el territori ha de ser multifuncional, també el periurbà, i no podem pensar únicament en la preservació de l'agricultura. Cal que hi hagi vies de comunicació, zones industrials, equipaments... Ara bé, per garantir l'equilibri territorial i la sostenibilitat d'un país com Catalunya, la presència i la vigència de l'espai agrari i l'activitat agrícola que s'hi desenvolupa són de vital importància, tant a nivell socioeconòmic com des del punt de vista ambiental i cultural. Però la multifuncionalitat també pot ser entesa en relació amb la feina del pagès del periurbà, que veu com, a part de les tasques agrícoles, ha de diversificar la seva activitat per subsistir, lligant agricultura amb activitats d'oci diverses, com ara educació ambiental, centres d'equitació, etc., per servir una creixent demanda urbana que va en aquesta direcció.

### Les propostes institucionals per desenvolupar l'activitat agrària periurbana de Barcelona i Tolosa i frenar la pressió urbanística

Cenyint-nos a les zones d'estudi, val a dir que la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB) —vegeu el mapa 1— acollia 4.387.724 habitants l'any 2001 en una superfície de 3.236 km<sup>2</sup>. Està composta de 164 municipis repartits en les set comarques següents: Alt Penedès, Garraf, Baix Llobregat, Barcelonès, Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme. La RMB ocupa, doncs, un 10% del territori del país, però representa un 70% de la seva població. La densitat



**Mapa 1.** Espais agrícoles, espais naturals, zones urbanes i infraestructures a la RMB. Font: elaboració pròpia a partir de diverses capes del SIG del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya.



Mapa 2. Espais naturals, infraestructures i límits administratius a l'àrea de Tolosa (NE del departament de l'Haute-Garonne). Font: elaboració pròpia a partir de diverses capes del GeoClip.

de població arriba aquí als 1.355 hab./km<sup>2</sup> (MMAMB, 2003). D'altra banda, l'Àrea Urbana de Tolosa (AUT) —vegeu el mapa 2— queda emmarcada dins la regió francesa de Midi-Pyrénées. L'AUT acollia 964.800 habitants l'any 1999 en una superfície de 4.000 km<sup>2</sup>. El perímetre s'inscriu en un cercle amb un radi d'aproximadament 35 km. La densitat de població a l'AUT és d'uns 240 habitants per km<sup>2</sup>, una densitat quatre vegades superior a la de la regió de Midi-Pyrénées, però molt inferior a la de la RMB, encara que aquesta variable canvia molt d'unes comunes a unes altres. Amb els 4.000 km<sup>2</sup> que ocupa, és l'àrea urbana francesa més gran després de la regió de París, tot i que la densitat no és gaire elevada (INSEE-AUAT, 2002, p. 66-68).

Es pot dir que, a França, no hi calen parcs agraris com el del Baix Llobregat. Un planejament urbanístic ordinari més ben articulat no fa necessàries mesures d'ordenació territorial extraordinàries com passa a Catalunya, on darrement s'ha protegit, mitjançant plans especials, nombrosos espais rurals i agra-

ris periurbans i es parla de crear i consolidar parcs agraris nous, cas del Parc Agrícola del Vallès (PAV), o parcs rurals.

A Catalunya, els plans generals d'ordenació urbana són l'instrument urbanístic per excel·lència en l'àmbit municipal (Esteban, 2001), i estableixen la categorització del sòl com a urbà, urbanitzable i no urbanitzable des de la Llei del sòl de 1975<sup>23</sup> (Sempere, 2007, p. 153-171). Els últims anys, la planificació territorial comença a valorar amb força i positivament tot l'espai que queda fora de l'espai urbanitzat (Casamor, 1998). L'urbanisme no havia afrontat fins ara en profunditat la problemàtica de l'espai no urbanitzat, no s'havien tingut en compte els processos ni les dinàmiques dels ecosistemes a l'hora de planificar<sup>24</sup>.

Cortina (1998) considera indispensable que, per a la protecció de les zones agrícoles, s'aportin, des de l'àmbit jurídic, fórmules legals, innovadores i imaginatives, que permetin que els espais agrícoles, dins del conjunt d'espais oberts metropolitans, representin de forma positiva «el papel que el actual marco legal les niega al relegarlos a un aspecto residual, definido en negativo como suelo no urbanizable» (p. 21). Per Cortina, la consideració negativa del sòl no urbanitzable —considerat històricament com a reserva de sòl per a uns altres usos— prové de la Llei del sòl de 1975: no és aclaridor que es designi la part majoritària del territori com a negació de la part minoritària<sup>25</sup>, sobretot quan el sòl no urbanitzable representa el 75% de l'àmbit metropolità i el 95% de l'Estat espanyol.

Fins ara, la qualificació urbanística de «sòl rústic de valor agrícola protegit» (zona 24) no ha impedit als ajuntaments atorgar llicències per a uns altres usos urbanístics i no ha frenat el creixement en «taca d'oli»<sup>26</sup>, realitat que ha pro-

23. La Llei del sòl de 1998 contribuiria a fomentar encara més les iniciatives privades d'urbanització sense tenir-ne gaire en compte la localització territorial. Aquesta llei ens diu que el sòl urbanitzable serà el de tot el terme municipal que no sigui urbà o no urbanitzable, considerat aquest últim només com un sòl que tingui motius objectivables de protecció. Amb la llei de 2007, com hem vist, i amb un nou govern de l'Estat, torna a canviar l'orientació legislativa en matèria urbanística.
24. El tipus de planejament de caire estructural que busca en el territori la solució dels problemes que no pot resoldre en l'àmbit de les ciutats, va rebre als EUA, en el primer terç del segle passat, el nom de Regional Planning, i va ser a Nova York un dels llocs on primer es va assajar. És en aquest corrent ideològic, al qual ja s'ha fet esment, que cal inscriure el denominat Pla de Distribució en Zones del Territori Català (1932), promogut per la Generalitat de Catalunya durant la República.
25. Uns altres autors han coincidit a remarcar el caràcter subsidiari del sòl no urbanitzable. En aquest sentit, vegeu les ponències compilades per Costa (1980) a les primeres jornades agràries del Maresme, organitzades per la Unió de Pagesos. Els ponents, entre ells Benelbas, mostren la seva preocupació pel futur del sòl agrari a Catalunya.
26. Sobre el creixement desmesurat de les ciutats i la pressió urbanística que aquestes exerceixen sobre l'espai agrari, vegeu Entrena Durán (2004b), que es refereix també a la dificultat d'establir els límits de les grans metròpolis en el territori en el context de la globalització. Entrena Durán, d'altra banda, proposa alhora una sèrie d'indicadors socials per a l'estudi del fenomen de periurbanització. En aquest sentit, també és destacable el treball de Paül i Tonts (2005), que fa referència a l'evolució recent de la urbanització a la Regió Metropolitana de Barcelona i a les possibilitats de controlar-ne l'expansió per mitjà del planejament. Segons

vocat forts impactes sobre l'espai agrari, quan s'han creat noves zones industrials i de serveis<sup>27</sup>. Com dèiem, l'espai agrari és vist, massa sovint, com una reserva de sòl per al creixement urbà, amb els equipaments i les infraestructures que aquest requereix. En aquest sentit, són força reveladores les afirmacions de Gaviria (1978): «el despilfarro de suelo, forma parte de la última etapa del modo de producción capitalista, y [...] la producción del espacio es uno de los últimos motores de un sistema económico obsoleto. Por tanto, al hablar de suelo hay que hablar de producción, uso y consumo de este suelo» (p. 245). Cortina (1998) subratlla que caldria superar la visió actual de la classificació del sòl i situar-se dins la categoria jurídica de «sistema d'espais lliures», per superar la classificació del sòl urbà, urbanitzable i no urbanitzable en relació amb els espais naturals i agraris<sup>28</sup>.

Pel que fa als plans especials, com el que s'ha constituït amb el Parc Agrari del Baix Llobregat, segons Cortina (1998), es defineixen per la seva «especialitat», a diferència dels plans generals, en el sentit que no persegueixen l'ordenació urbanística del territori en tots els seus aspectes, sinó tan sols en algunes de les temàtiques concretes i específiques que assenyala la llei. El caràcter obert amb què la llei estableix el planejament especial, afavoreix l'ús dels plans especials per potenciar les diverses finalitats de protecció de l'espai agrari. La figura del Parc Agrari, així doncs, ha de permetre aconseguir aquests objectius al Baix Llobregat, sempre tenint en compte que el punt de vista de la pagesia acostuma a quedar relegat a un segon terme, sobretot en matèria d'urbanisme. De fet, però, per a molts pagesos i pageses del Baix Llobregat, l'explotació agrícola és una inversió (o una guardiola) per poder vendre un cop es generin plusvàlues davant de processos de requalificació urbanística.

A la Regió Metropolitana de Barcelona, hi ha diverses realitats que es concreten en projectes de protecció de l'espai agrari i el desenvolupament de l'agricultura periurbana. A part del Parc Agrari del Baix Llobregat, es pot anomenar l'Espai Rural de Gallecs (Vallès Occidental), l'espai agrícola de les Cinc Sènies-Mata-Valldèix (Maresme) o la proposta de Parc Agrícola del Vallès (PAV), entre d'altres de menors, en el que sembla ser una allau de noves figures de preservació dels espais rurals i agraris a tota la regió.

---

aquests autors, però, el planejament urbanístic a casa nostra no ha estat eficient en l'acompliment d'aquest últim objectiu.

27. Rueda (1998) es refereix a la complexitat del sistema urbà, i parla de la necessitat de veure'l com un veritable ésser viu, un ecosistema en plena transformació. D'aquesta manera, podem entendre'l millor i podem endegar polítiques respectuoses als espais periurbans que frenin una expansió urbana sovint caòtica, amb repercussions socioeconòmiques negatives.
28. Cortina (1998) considera que «es hora ya de entender que en el suelo no urbanizable de especial protección, en algunos casos donde el territorio está especialmente presionado por el fenómeno de la urbanización, el interés colectivo del espacio agrario, natural, forestal, fluvial o litoral requerirá una clasificación como sistema de espacios libres territoriales, estableciéndose así una mayor protección» (p. 22-23).

Si bé l'espai agrari protegit pel Parc Agrari del Baix Llobregat parteix de la proposta del Pla General Metropolità (PGM)<sup>29</sup> de 1976 i del que aquest establia com a zones 24 (sòl rústic de valor agrícola protegit), amb la concreció d'aquesta proposta i la consolidació del Pla Especial, el territori agrícola ha quedat, en teoria, blindat davant de qualsevol actuació urbanística no vinculada a l'agricultura. S'han de tenir en compte, però, alhora, les actuacions previstes pel Pla Delta d'infraestructures (1994), que fa més greu la pressió urbanística sobre un espai agrari que recula, dividint-lo i aïllant-lo respecte a d'altres zones rurals o naturals<sup>30</sup>. De totes maneres, el problema rau de nou en els considerables impactes que té i que tindrà sobre els ecosistemes agrícoles i naturals (cas dels aiguamolls) la concreció del pla, impactes que hom mira de minimitzar al màxim, per bé que no sempre s'aconsegueixi. El Parc Agrari, en aquest sentit, hi té molt a dir, i la seva pot ser també una funció d'equilibri territorial, vista l'envergadura que ha adquirit el Pla Delta, tenint en compte que el delta del Llobregat té uns 23 km de front litoral i 90 km<sup>2</sup> de superfície.

El Parc Agrari del Baix Llobregat es va constituir el 1996 per mitjà d'un programa Life de la Unió Europea. La creació del Consorci del Parc Agrari, del qual formaven part la Diputació de Barcelona —amb aquella primera voluntat d'establir una anella verda<sup>31</sup> que relligués espais naturals i agraris de la regió de Barcelona— la Unió de Pagesos —com a sindicat agrari— i el Consell Comarcal del Baix Llobregat, va ser primordial, ja que esta-

29. S'ha de tenir en compte, també, el Pla Territorial Metropolità de Barcelona (PTMB) i el Pla Territorial General de Catalunya (PTGC). El primer seria legalment un pla territorial parcial, que, com a tal, s'ha d'adaptar al Pla Territorial General de Catalunya. El PTMB tindria com a funcions la preservació dels espais d'interès natural o l'emplaçament de les infraestructures, entre d'altres premisses. El PTGC, que englobaria el PTMB, té com a funció definir el model indicatiu i de referència dels plans, els programes i les actuacions que afecten el territori, inclosos els plans territorials sectorials. Els objectius bàsics del PTGC són fomentar l'equilibri territorial de Catalunya dinamitzant les activitats econòmiques i garantint nivells adequats de qualitat ambiental. Les directrius que el PTGC fixa per al PTMB van dirigides a una gestió més sostenible del medi natural, amb la constitució d'un sistema territorial integrat d'espais naturals que assegurin la continuïtat del sòl no urbanitzable al llarg de tot el territori. Així doncs, el PTMB s'adequa a la Llei 1/1995, d'aprovació del PTGC. L'Avantprojecte de Pla Territorial Metropolità de Barcelona (2008), actualment a exposició pública, corroboraria aquesta informació, però l'ampliaria i la renovaria. Es fa referència explícita dels espais oberts, i se n'estableixen quatre tipologies: les formacions forestals (arbrades o no arbrades), els mosaics agroforestals, el paisatge de la vinya i la franja costanera.
30. El Pla, amb l'ampliació del Port de Barcelona, la creació de la Zona d'Activitats Logístiques (ZAL) i la construcció d'una tercera pista per a l'aeroport, més el desviament del riu Llobregat o l'arribada del tren d'alta velocitat a l'aeroport, hauria de convertir Barcelona en centre direccional o plataforma logística de primer ordre al sud d'Europa i com a eix fonamental de comunicació entre la ciutat i l'exterior (Nel·lo, 2000). Per a Nel·lo, de fet, es tracta de l'operació d'infraestructures més important concebuda avui dia al nostre país.
31. Proposició que ha evolucionat cap a una xarxa de parcs menys ambiciosa.

blia l'ens gestor del Parc. Es van iniciar les proves pilot i, amb el pas dels anys, s'ha anat consolidant el projecte, que ha implicat un conjunt de mesures per millorar les infraestructures agràries (xarxa de reg i camins, canals de desguàs...), evitar els robatoris (mitjançant un servei de vigilància) i desenvolupar tot el sistema de producció i comercialització de productes, gràcies a la col·laboració amb cooperatives i la posada a la venda de produccions locals i de qualitat (el tomàquet de producció integrada, la carxofa, etc.). Tot aquest mecanisme s'ha pogut posar en marxa gràcies al Pla de Gestió i Desenvolupament (PGD), que seria el complement idoni per al Pla Especial, d'importància cabdal de cara a fixar les terres agrícoles en un entorn hostil.

Ara bé, el Parc Agrari, amb una superfície de 2.938 ha, no sempre ha estat ben acollit per la pagesia, que molt sovint hi ha estat en contra enfront de la possibilitat de vendre la terra davant de possibles requalificacions urbanístiques, tot i que la valoració general i final del projecte, un cop vistos els resultats, sigui positiva per a quasi tothom.

A França, a nivell de planejament urbanístic general, els SDAU (*schéma directeur d'aménagement et d'urbanisme*<sup>32</sup>) i els POS<sup>33</sup> (*plans d'occupation des sols*) han estat substituïts pels SCOT<sup>34</sup> (*schéma de coherence territoriale*) i els PLU<sup>35</sup> (*plans locaux d'urbanisme*), respectivament. Els PLU tenen un objectiu més ampli que els POS: han de constituir un projecte de desenvolupament per a la municipalitat. Han de contribuir —com els SCOT a escala intermunicipal— a mantenir els equilibris generals del municipi, convertint-se en el marc de coherència de les accions de planejament urbanístic, és a dir, buscant l'equilibri entre el desenvolupament de les zones urbanes i industrials, i la protecció dels espais agrícoles i els espais naturals. La problemàtica periurbana, però, la trobem tant a Catalunya com al sud de França, i sovint va lligada al fenomen de les expropiacions. Els pagesos tolosins i l'administració de la ciutat

32. Pla Director de Planejament i d'Urbanisme.

33. Els POS i, per extensió, els PLU, subdivideixen el territori en dues zones: les zones urbanes «U», que estan urbanitzades o tenen vocació de ser-ho, i les zones naturals «N», on la urbanització està prohibida (Sempere, 2007, p. 164).

34. Els SCOT —plans de coherència territorial— són documents de planificació estratègica i es constitueixen com a elements globals, bàsics i indispensables per assegurar els equilibris entre el desenvolupament urbà, la preservació dels espais agrícoles i forestals, la protecció dels espais naturals i dels paisatges, la barreja d'elements urbans i de grups socials d'hàbitat, un ús racional de l'espai i la gestió de la mobilitat, a més d'un llarg etcètera. Els SDAU, d'altra banda, fixaven les orientacions de les polítiques de planejament a llarg termini, en general a escala intercomunal. Els seus objectius eren localitzar els espais que calia preservar —per a l'agricultura, per exemple— i delimitar els espais destinats a la urbanització (Sempere, 2007).

35. Els PLU tenen un objectiu més ampli que els POS: han de constituir un projecte de desenvolupament per a la comuna. Cal que contribueixi, com l'SCOT a escala intercomunal, a mantenir els equilibris generals de la comuna, esdevenint el marc de coherència de les diferents accions del planejament (també referents a les edificacions i a la via pública) (Sempere, 2007, p. 165-166).

també mostren preocupació davant la creixent pressió urbanística. Per això, alguns autors com ara Luciani (1998) dibuixen un panorama més pessimista en relació amb el futur de l'agricultura periurbana a l'àrea de Tolosa.

A l'àrea de Tolosa, una ciutat on existeixen nombrosos projectes vinculats a la indústria aeronàutica i aeroespacial, no existeix cap proposta específica per protegir l'agricultura periurbana que s'assembli a les iniciatives de la Regió Metropolitana de Barcelona. Només hem trobat dues propostes que cal tenir en compte: les iniciatives sorgides amb el SICOVAL<sup>36</sup> (vegeu el mapa 2), la comunitat d'aglomeració amb més pes específic en el planejament de l'Àrea Urbana de Tolosa —que inclou trenta-sis comunes sota la premissa del desenvolupament sostenible—, tot i que és una proposta que inclou tots els sectors productius i no únicament l'agricultura, i el projecte de l'associació Terres en Ville. L'associació Terres en Ville, creada l'any 2000 i que inclou diverses metròpolis franceses —entre les quals hi ha Tolosa—, proposa mesures per frenar l'especulació urbanística i la consegüent degradació del territori, a favor d'un planejament urbanístic més sostenible. Ara bé, en comparació amb el Parc Agrari del Baix Llobregat, la incidència d'aquest projecte ha estat mínima.

La proposta catalana de parc agrari, com a projecte innovador, ha rebut molt d'interès entre la pagesia tolosina i les institucions de l'AUT. Però tot l'entramat organitzatiu que parteix de la Chambre d'Agriculture de l'Haute-Garonne tampoc no fa necessari el projecte, ja que existeixen múltiples associacions i suports institucionals amb la intenció de mantenir l'agricultura regional. Al Baix Llobregat i al conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona, en canvi, figures com les d'un parc agrari són bàsiques per garantir uns serveis i cobrir unes necessitats que les pròpies institucions del món agrari no saben gestionar de manera eficient, sobretot al periurbà. A més, a França existeixen les SAFER<sup>37</sup>, societats de gestió de la terra i d'establiment rural que han donat preferència als agricultors en el moment d'adquirir terres agrícoles per mitjà del dret preferent de compra, encara que aquestes entitats també han comès errors històricament. Aquesta institució, però, és la representació d'un conjunt de reclamacions de la pagesia, tenint en compte que a França el sector agrari encara és molt fort i representa la perpetuació dels valors tradicionals de la societat francesa. A Catalunya, en canvi, s'ha desestimat, en casos com ara el Parc Agrari, la creació d'un banc de terres seguint el model francès.

## Conclusions

Més enllà del debat derivat de la tradicional contraposició entre món urbà i món rural, que ens aporta arguments interessants i ens dibuixa un escenari en el qual s'ha treballat durant molt de temps, el món del periurbà se'ns apareix complex i difícil. Al voltant de les ciutats trobaríem diverses franges sobreposades les unes

36. Comunitat d'aglomeració per la gestió i el desenvolupament dels vessants i la vall de l'Hers (sud-est de Tolosa).

37. Sociétés d'Aménagement Foncier et d'Établissement Rural.



amb les altres en un radi de diversos quilòmetres al voltant del nucli urbà, i que ens portarien de la més absoluta urbanitat fins als entorns rurals. Els graus de degradació de l'espai, en un espectre tan ampli, serien diversos, però s'accentuen òbviament a prop dels nuclis urbans. La pràctica de l'agricultura, periurbana en aquest cas, esdevé aleshores difícil. Encara que hi ha diverses definicions sobre l'activitat agrícola periurbana, la majoria dels autors incideixen en la dificultat de posar-la en pràctica a causa de la pressió en l'ús del sòl.

Així doncs, es genera un doble mercat de preus del sòl, en funció de la renda que es pretén obtenir per unitat de superfície i, sovint, moltes activitats la generen de forma especulativa (habitatges) o en un altre lloc (seus d'empreses), per exemple, mentre que l'agricultura ho ha de fer en el mateix lloc. Llavors, només és possible la protecció en «parcs agraris» a Catalunya o amb altres figures normatives com passa a França, o bé amb una intensificació molt elevada de la inversió de capital en l'agricultura (Breton, Tulla, Sempere, 2001). De fet, Lefbvre ja parla a *Du rural à l'urbain* (1970) del mercat de la terra i la renda agrària.

Davant la pressió urbanística i la competència amb els usos urbans i industrials del sòl, cal que l'agricultura arribi a un ús intensiu dels factors capital i treball, que han de superar, com hem dit, el factor terra. Els rendiments per hectàrea han de poder competir amb els obtinguts en zones urbanes i a la indústria per evitar possibles requalificacions, i val a dir que la implantació d'hivernacles ha acomplert bé aquesta funció. Ara bé, hi ha moltes ombres que esvaeixen un horitzó més clar per al sector agrícola al sud de França, però sobretot a Catalunya: la manca de relleu generacional a les explotacions, perquè sense pagesos i pageses no hi ha agricultura. Però, davant dels entrebancs que pateix l'agricultura periurbana, es pot parlar del valor donat per la renda de situació, sobretot quan una crisi energètica global ens farà més cars els productes vinguts d'altres països i d'ultramar. És en aquest sentit que l'agricultura de proximitat entra en joc i hauria de ser promoguda i valorada per les institucions, per vendre les produccions locals als mercats municipals o per mitjà de la venda directa a les explotacions, entre d'altres canals de distribució.

Pel que fa al planejament urbanístic, per al cas francès s'entreveu una complexitat i una jerarquització a l'hora d'establir-lo més profunda que per al cas català. Així, a França, el planejament ordinari ja preveu actuacions per preservar i desenvolupar l'espai agrari, mentre a Catalunya calen mesures extraordinàries per assolir els mateixos objectius. Aquest seria el cas del Parc Agrari del Baix Llobregat, un projecte que pretén preservar l'espai agrari del delta i la vall baixa del riu Llobregat i desenvolupar l'activitat econòmica de les explotacions agrícoles que hi trobem. El projecte, que ha tingut seriosos entrebancs en la seva posada en marxa, ha servit de model a Catalunya i a d'altres països, sobretot pel seu caràcter innovador. De fet, a la Regió Metropolitana de Barcelona ha esperonat uns altres territoris que n'han seguit les passes. A l'Àrea Urbana de Tolosa, tot i l'interès que ha suscitat, no hi hauria cap projecte d'aquestes característiques. A part de l'associació Terres en Ville i l'experiència del SICOVAL, les Chambres d'Agriculture, els sindicats i les diverses asso-

ciacions que treballen pel món agrari a França, ja lluiten per defensar els interessos de la pagesia i facilitar-ne el treball diari.

## Bibliografia

- ALFONSO CAMARERO, L. (1993). *Del éxodo rural y del éxodo urbano: Ocaso y renacimiento de los asentamientos rurales en España*. Madrid: Secretaría General Técnica. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- BARRÈRE, P. (1988). «Urbanización del campo en los países industrializados». *Espacios rurales y urbanos en áreas industrializadas*. II Congreso Mundial Vasco. Administración de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Oikos-Tau.
- BAUER, G.; ROUX, J.-M. (1976). *La rurbanisation ou la ville éparpillée*. París: Éditions du Seuil.
- BERGER, M. (2004). *Les périurbains de Paris*. París: CNRS Éditions.
- BINIMELIS SEBASTIÁN, J. (2000). «Sociedad post-industrial y dialéctica campo-ciudad. Aportación al debate a modo de estado de la cuestión». *Lurralde. Investigación y espacio*, 23, p. 93-113.
- BRETON, F.; TULLA, A.F.; SEMPERE, J. (2001). «Landscape transformation and social impacts: the embeddedness of agrarian societies in metropolitan areas: the case of Llobregat Delta (Catalonia, Spain)». *Nature and society in regional context*, p. 6-15. Papers of 4th Moravian Geographical Conference (CONGEO'01). Brno. P. Hlavinková and J. Munzar (editors).
- CASANOVA I ANTONIO, Josep A. (1989-1990). *La propietat del sòl agrícola als municipis del delta del Llobregat*. Treball de recerca. Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans.
- CASAMOR, A. (1998). *Dictamen sobre los espacios agrarios del Llobregat y la incidencia sobre los mismos de las actuaciones del Convenio Delta*. Coordinador de l'anàlisi territorial, urbanístic i del paisatge. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. BCQ, Arquitectes.
- CHALÉARD, J. L.; CHARVET, J. L. (2004). *Géographie agricole et rurale*. París: Éditions Belin.
- CHAMPION, A. G. (ed.) (1989). *Counterurbanization. The Changing Pace and Nature of Population Deconcentration*. Londres: Edward Arnold.
- CLOUT, H. D. (1976). *Rural geography: an introductory survey*. Oxford. Pergamon Press Ltd. (versió espanyola publicada per l'editorial Oikos-Tau).
- CORTINA, A. (1998). *Dictamen sobre los espacios agrarios del Llobregat y la incidencia sobre los mismos de las actuaciones del Convenio Delta*. Director de l'equip redactor i coordinador de l'anàlisi jurídica. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. ESTUDI DTUM, Dret-Territori-Urbanisme-Medi Ambient.
- COSTA, J. (1980) (compilador). *L'ordenació del territori i l'agricultura en comarques densament poblades*. Recull i ordenació dels materials presentats a les primeres jornades agràries del Maresme organitzades per la Unió de Pagesos. Barcelona: Publicacions del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.
- DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA I PESCA. PEIX I MASSIP, J. (coord.) (2001). *Llibre Blanc del sector agrari. Un debat al territori*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA I PESCA (1993). *Pla director de política agrària i pesquera de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- DEZERT, B.; METTON, A.; STEINBERG, J. (1991). *La périurbanisation en France*. París: Sedes.
- ENTRENA DURÁN, F. (2004a). *El fenómeno de la periurbanización en Europa*. Universidad de Granada. Departamento de Sociología. Ponència presentada a les Jornades Europees d'Agricultura Periurbana. Viladecans (Barcelona), 12, 13 i 14 de maig de 2004.
- ENTRENA DURÁN, F. (2004b). «Los límites difusos de los territorios periurbanos: una propuesta metodológica para el análisis de su situación socioeconómica y procesos de cambio». *Sociologías*, 11, p. 1-24.
- ESTEBAN, Juli (2001). *L'ordenació urbanística: conceptes, eines i pràctiques*. Barcelona: Espai Públic Urbà. Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona.
- EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY (2006). *Urban sprawl in Europe. The ignored challenge (EEA Report No. 10/2006)*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- GARCÍA RAMON, M<sup>a</sup> Dolors; TULLA I PUJOL, Antoni F.; VALDOVINOS PERDICES, Núria (1995). *Geografía Rural*. Madrid: Síntesis. Col·lecció Espacios y Sociedades.
- GAVIRIA, M. (1978). «La competencia rural-urbana por el uso de la tierra». *Agricultura y sociedad*, 7, p. 245-261.
- GÓMEZ MENDOZA, J. (1987). «La agricultura periurbana. Su estudio. Sus cambios. Sus políticas». *Agricultura y sociedad*, 42, p. 109-146.
- GÓMEZ MENDOZA, J. (1977). *Agricultura y expansión urbana. La campiña del bajo Henares en la aglomeración de Madrid*. Madrid: Alianza Editorial.
- GÓMEZ BENITO, C.; FOURNEAU, F. (coords.) (1988). *Agricultura periurbana. Jornadas franco-españolas sobre agricultura periurbana (Madrid, 16-17-18 octubre 1985)*. Jornades organitzades per la Casa de Velázquez i el Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Secretaría General Técnica.
- GONZÁLEZ ENCINAR, M<sup>a</sup> A. (1984). *La franja rururbana de la Coruña*. Tesi doctoral. Madrid: Departament de Geografia Humana. Universitat Complutense de Madrid.
- HALFACREE, K. H. (2007). «Still surprises in store. Revisiting the ordinary in rural geography». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 50, p. 87-103.
- HALFACREE, K. H. (1993). «Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural». *Journal of Rural Studies*, 9(1), p. 23-37.
- ILBERY, B. (1998). *The geography of rural change*. Harlow, Anglaterra: Pearson Education Limited.
- INSEE-AUAT (2002). *Atlas de l'aire urbaine de Toulouse*. Toulouse.
- JONES, O. (1995). «Lay Discourses of the Rural: Developments and Implications for Rural Studies». *Journal of Rural Studies*, 11(1), p. 35-49.
- KAYSER, B. (1990). *La renaissance rurale. Sociologie des campagnes du monde occidentale*. París: Armand Colin.
- LEFEBVRE, H. (1970). *Du rural à l'urbain*. París: Anthropos.
- LUCIANI (1998). *Étude des freins à l'installation des jeunes en maraîchage et propositions d'actions dans le cadre de l'OGAF maraîchère du nord ouest toulousain*. Projet d'Ingénieur. Enesad, ADASEA Haute-Garonne.
- MMAMB (Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona) (2003). *El territori metropolità de Barcelona: Dades bàsiques, evolució recent i perspectives*. Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- MONTASELL, J. (1998). *Dictamen sobre los espacios agrarios del Llobregat y la incidencia sobre los mismos de las actuaciones del Convenio Delta*. Coordinador de l'anàlisi

- sobre la rendibilitat socioeconòmica de l'espai agrari. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. Consultor.
- MURDOCH, J.; PRATT, A. C. (1993). «Rural Studies: Modernism, Postmodernism and the "Post-rural"». *Journal of Rural Studies*, 9(4), p. 411-427.
- NEL-LO, O. (2001). *Ciutat de ciutats. Reflexions sobre el procés d'urbanització a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- NEL-LO, O. (dir.) (juliol 2000). *Avaluació de l'impacte del Pla Delta sobre la comarca del Baix Llobregat*. Bellaterra, Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.
- OCDE (1979). *L'agriculture dans l'aménagement des aires peri-urbaines*. París: Organisation de Coopération et de Développement Économiques.
- PACIONE, M. (1984). *Rural Geography*. Londres: Harper & Row Ltd.
- PAHL, R. E. (1968). *Readings in Urban Sociology*. Regne Unit. Pergamon Press Ltd.
- PAÛL, V.; TONTS, M. (2005). «Containing Urban Sprawl: Trends in Land Use and Spatial Planning in the Metropolitan Region of Barcelona». *Journal of Environmental Planning and Management*, 48(1), p. 7-35.
- PHILO, C. (1993). «Postmodern Rural Geography? A Reply to Murdoch and Pratt». *Journal of Rural Studies*, 9(4), p. 429-436.
- RODA, R. (2000). «Els espais agraris a Catalunya: una realitat a preservar». *Diàlegs. Revista d'estudis polítics i socials*, 10, p. 117-139.
- RODA, R. (setembre de 2002). «L'agricultura periurbana (I): definicions i característiques». *La Terra*, 277, p. 28-29.
- RODA, R. (octubre de 2002). «L'agricultura periurbana (i II): descripció de les explotacions». *La Terra*, 278, p. 20-21.
- RUEDA, S. «Periurbanización y complejidad en los sistemas urbanos». A: MONCLÚS, F. J. (ed.) (1998). *La ciudad dispersa*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, p. 83-109.
- SEMPERE, Jordi (2007). *L'agricultura de les perifèries urbanes. El cas de Barcelona i Toulouse*. Llibres del Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya (CTESC), 10. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SEMPERE, J.; NADAL, J. (2006). *La presión urbanística y el futuro del periurbano y la montaña pirenaica: visiones desde el sur de Francia y Cataluña*. Comunicació tècnica presentada a CONAMA 8 (Congreso Nacional del Medio Ambiente, cumbre del desarrollo sostenible). Madrid, novembre de 2006.
- SEMPERE, Jordi (2005). *La pagesia, gestora o subordinada en el periurbà: semblances i diferències entre la Regió Metropolitana de Barcelona i l'Àrea Urbana de Toulouse (1950-2000)*. Tesi doctoral. Bellaterra (Cerdanyola del Vallès): Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona.